

Coolia 28(3), juli 1985

SQUAMANITA ODORATA EN GEASTRUM PECTINATUM, TWEZ ZELDZAME FUNGI IN DE BOSSEN TUSSEN BAARN EN HILVERSUM

G.A. DE VRIES, *Chopinlaan 1, 3741 HE Baarn*

SUMMARY

Details are given of a new locality of *Squamanita odorata*. Its distribution in Europe and its periodicity of fructification are discussed. Some observations on the development of basidia are recorded. *Geastrum pectinatum* is reported for the first time from the province of Utrecht.

Over de periodiciteit van de nog niet in cultuur gebrachte paddestoelen is in het algemeen maar weinig bekend. Iedere mycoloog kent wel soorten, die een of meer jaren vruchtlichamen vormen en dan voor kortere of langere tijd van het toneel verdwijnen. Vast staat dat temperatuur en vochtigheid hierbij een rol spelen. Een van die onregelmatig optredende paddestoelen is de Odeurzwam, *Squamanita odorata* (Cool) Bas. Nu had ik op 21 oktober 1984 het geluk deze soort na 41 jaar weer eens tegen te komen. Hij groeide over een afstand van verscheidene meters, in vrij groot aantal aan de rand van een met sintels verhard parkeerterrein aan de Dr. Albert Schweitzerlaan te Hilversum. De groeiplaats werd door een aan de zuidkant gelegen, ongeveer 40 jaar oude Fijnsparaanplant beschut tegen al te felle zon. Aan de zijkanen was het terrein dicht begroeid met een korte vegetatie van gras, mos en enkele kruiden. Verder was er wat opslag van jonge berken, Kruidvlier en Amerikaanse vogelkers. Het voorkomen van de Odeurzwam op dit soort terrein paste goed in de hypothese van Bas (1965a), volgens welke deze soort een voorliefde zou hebben voor "plaatsen waar het oorspronkelijke profiel van de bosbodem verstoord is". Teneinde de ontwikkeling ter plaatse te kunnen volgen, werden alle knollen gemerkt met spelden, die voorzien waren van gekleurde knoppen. Hierdoor was het mogelijk vast te stellen, dat de basidiocarpen vrij snel vergingen. De knollen bleken het langer uit te houden dan de basidiocarpen, maar tenslotte verteerden ook zij, zonder een spoor na te laten.

Microscopisch onderzoek toonde aan, dat er dicht onder de oppervlakte van de knollen, ongeacht of er nu wel of geen basidiocarpen op zaten, geelgrijze plekkjes voorkwamen met een boterachtige consistentie, die geheel bestonden uit de door Bas (1965b) voor het eerst ontdekte en beschreven conidiën (chlamydosporen of aleuriosporen).

Volgens de literatuur heeft *Squamanita odorata* 2- tot 4-sporige basidiën. Aangezien ik een tekening bezit, gemaakt naar materiaal dat ik in 1944 in Baarn verzamelde, waarop 1- 6-sporige basidiën zijn weergegeven met een vaak zeer merkwaardige vorm, leek het mij wel goed om deze tekening hier te laten afbeelden. Zoals u kunt zien is het 6-sporige basidium zó breed, dat het wel lijkt of het door fusie van twee 3-sporige basidiën is ontstaan (fig. 1).

Uiteraard was de nieuwe Odeurzwamvondst een uitdaging om te trachten de soort in reinkultuur te brengen, maar pogingen daartoe van Van der Aa, Stalpers en mijzelf bleven helaas alle vruchteloos. Nu vertelde Clemençon uit Lausanne mij tijdens de pauze van de op 23 maart 1985 gehouden jaarvergadering van onze vereniging, dat men er in zijn instituut in geslaagd was reinkultures te kweken. Deze cultures zouden gemaakt zijn van exemplaren, die afkomstig waren van een rijke groeiplaats die, zoals Huijsman mij ook al had bericht, in november 1984 ontdekt was bij Yverdon in Zwitserland op een kampeerterrein aan de zuidpunt van het meer van Neufchâtel. De cultures zouden volgens Clemençon alle wit zijn, onderling sterk verschillen in groeisnelheid en geen aromatische geur bezitten. Hij zei gaarne bereid te zijn enige stammen aan het CBS af te staan.

Volgens de mij ter beschikking staande literatuurgegevens is de Odeurzwam na 1974 niet meer in Nederland waargenomen. In 1977 werd hij voor het eerst in Noorwegen gevonden (Gulden & al., 1977). Volgens een schriftelijke mededeling van O. Andersson in Karlskrona is hij in 1984 ook in Zweden (prov. Skane) ontdekt. Het totale aantal Europese landen waar de Odeurzwam nu is gevonden komt hiermee op zes.

Rangschikt men de jaren dat er vruchtlichamen werden waargenomen als volgt: 1916, '17, '20-1933-1941, '42, '44-1953, '54, '55, '56-1962, '63-1974, '77-1984, dan ziet men dat de tussenliggende fructificatieloze periodes in lengten uiteenlopen van 5 tot 12 jaren. Een onderzoek van deze onregelmatige periodiciteit wordt ten eerste bemoeilijkt door het feit dat de Odeurzwam na een fructificatieloze periode niet meer op dezelfde groeiplaats pleegt terug te komen, hetgeen waarschijnlijk wel zal samenhangen met zijn voorkeur voor een gestoord milieu. Hopelijk slaagt men er in om uitgaande van reinkultures vruchtlichamen te krijgen. Eerst dan zal men in staat zijn om althans een tip van de sluier rondom de zo merkwaardige periodiciteit van de vruchtlichaamvorming van de Odeurzwam op te lichten.

Over de tweede hier te behandelen soort wil ik kort zijn. Het betreft de Grote aardster, *Geastrum pectinatum*. Ik vond deze fraaie soort op 30 maart 1985 in de boswachterij "De Hoge Vuurse" onder de gemeente Baarn. Er groeiden verscheidene exemplaren zowel onder een jonge Douglasspar als onder de aangrenzende jonge Grove dennen. De groeiplaats lag vlak langs een pad. De bodem bestond uit

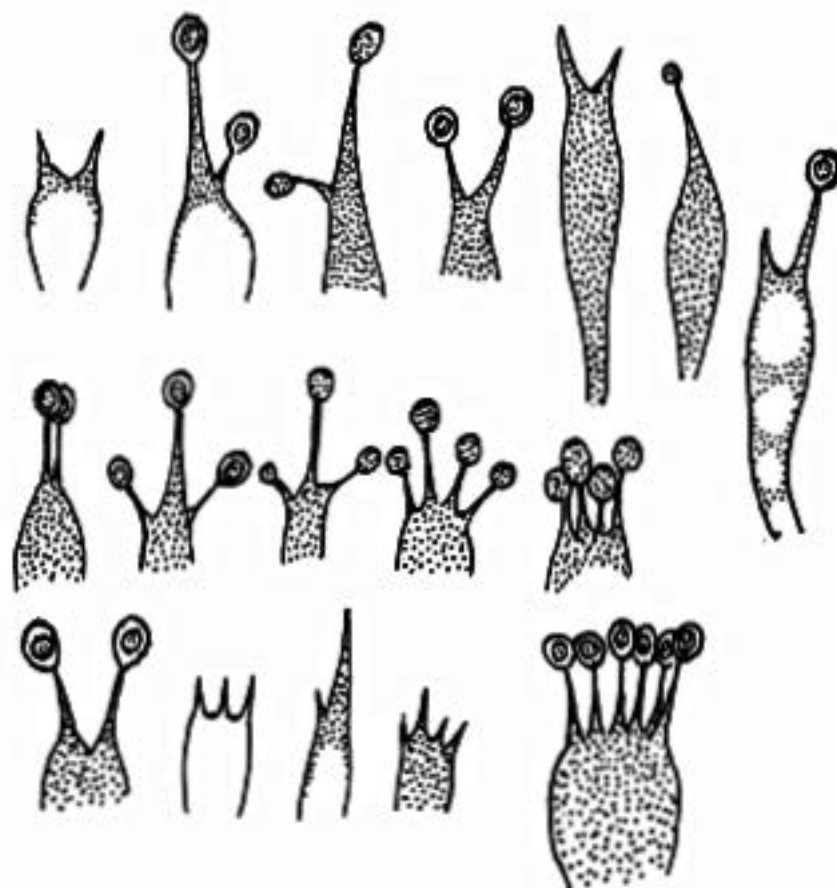

Fig. 1: Basidiën van een in 1944 door de schrijver te Baarn verzameld exemplaar van *Squamanita odorata* (870 x).

zand, dat met een tamelijk dikke humuslaag was bedekt. De meeste endoperidiën zaten nog vol sporen. Eén der exemplaren was, op zijn endoperidium na, geheel onder de afgevalen naalden verborgen. Aangezien deze vondst, naar ik meen, de eerste is voor de provincie Utrecht, leek het mij wel goed om hem in *Coolia* te vermelden. Voor een beschrijving van deze grote aardster met zijn gevoorde peristoom zou ik willen verwijzen naar het artikel over gasteromyceten van Maas Geesteranus (1971).

LITERATUUR

- Bas, C. (1965a). De geschiedenis van het Odeurzwammetje en een recent vervolg daarop. *Coolia* 11: 64-72.
- Bas, C. (1956b). The genus *Squamanita*. *Persoonia* 3: 331-359.
- Gulden, G., Bendiksen, E. & Brandrud, T.E. (1977). A new agaric, *Squamanita fimbriata* sp. nov., and a first find of *S. odorata* in Norway. *Norw. J. Bot.* 24: 155-158.
- Maas Geesteranus, R.A. (1971). Gasteromyceten van Nederland. *Coolia* 15: 49-92.